

Psychiater Esther van Fenema en predikant Joost Röselaers gingen samen met geëngageerde denkers op zoek naar een nieuw verhaal dat ons verbindt. “Ons boek is geen nostalgisch boek.”

Toen vorig jaar Esther van Fenema haar boek *Het verlaten individu* presenteerde, sprak bij die gelegenheid remonstrants predikant Joost Röselaers. Het was samenwerking op het eerste gezicht.

In haar boek noemde Van Fenema ‘leegte’ de grootste ondeugd van de westerse mens. Alsof die bij haar in de spreekkamer zat, keek Van Fenema naar die westerse mens en maakte een diagnose.

De westerse mens had zich volgens haar bevrijd van knellende dogma’s, ideologieën en andere grote verhalen, had zichzelf op een goddelijk voetstuk gezet en zag dat wereld nu aan zijn voeten lag. Dat was niet goed uitpakend, vindt Van Fenema. De ‘patiënt’ kon de verantwoordelijkheid die zijn nieuwe rol als God van zijn eigen leven met zich meebracht eenvoudigweg niet aan.

Gebrek aan zingeving

De patiënt, schrijft Van Fenema, heeft last van een variëteit aan psychische klachten die vaak zijn terug te voeren op een gebrek aan zingeving. Dat lege gevoel probeert hij vervolgens te dempen met excessief consumeren en genieten en dan moet hij ook nog leven in een samenleving waar geen samenhang, structuur en ordening bestaat.

Misschien had de westerse mens wel een medicijn nodig in de vorm van een nieuw groot verhaal, waardoor hij zich verbonden kon voelen met de mensen om zich heen.

Maar wie schrijft dat verhaal voor hem?

Joost Röselaers herkende de diagnose van Esther van Fenema vanuit zijn werk als predikant. Na wat heen en weer gemail en gepraat besloten de psychiater en de dominee samen op pad te gaan en interviewde ze zeventien mensen over hoe dat nieuwe, verbindende verhaal eruit zou kunnen zien. Zo is er na *Het verlaten individu* nu een nieuw boek: *De leegte voorbij*.

Usual suspects

“Het werd al snel duidelijk dat één verhaal dat ons allemaal gaat redden en samenbinden niet ging werken” vertelt Van Fenema in restaurant aan een

uitvalsweg van Amersfoort. Röselaers zit naast haar. “We hebben de mensen die we voor dit boek spraken gevraagd om een aantal kernwaarden te benoemen waaraan dat nieuwe, verbindende verhaal zou moeten voldoen met ons te delen. Die kernwaarden hebben we naast elkaar gezet.”

In het boek komen usual suspects’ aan het woord als schrijver en oud-politicus Jan Terlouw, psychiater Dirk De Wachter (“Voor zingeving is de ander nodig”) en theoloog Stefan Paas (“We hebben mensen nodig die inspirerende verhalen vertellen”). Maar er zijn ook verrassende namen bij als componist Merlijn Twaalfhoven en rechtsfilosoof en oud-Eerste Kamerlid voor Forum voor Democratie Paul Cliteur.

Ik kan me voorstellen dat niet iedereen zit te wachten op het gedeelde verhaal van Paul Cliteur. Zijn partij wil met politieke tegenstanders afrekenen door middel van tribunalen. Daar ga je met je gedeelde verhaal.

Röselaers: “Esther heeft mij ook echt moeten overtuigen om ook met hem te gaan praten. Cliteur was voor mij op het randje en er misschien wel overheen. We hebben er al veel kritiek op gehad. Maar je kunt niet de pretentie hebben op zoek te gaan naar een nieuw gedeeld verhaal en die hele rechterhoek van het politieke spectrum uitsluiten. Het werd uiteindelijk een heel dierbaar gesprek over tolerantie en wetenschap. Ik denk dat het juist misgaat in de samenleving, wanneer we met elkaar niet eens meer het gesprek aangaan.”

Wat opvalt in al die gesprekken is dat voor veel mensen zo’n gedeeld verhaal uiteindelijk begint bij werkelijke aandacht voor de ander. Zoals Stephan Sanders in het boek zegt : “Je moet openstaan voor elkaars verhalen, in plaats van de leegte te vullen met dat ene verhaal.” Dat lijkt zo eenvoudig. Waarom gebeurt dat dan niet ?

Röselaers: “Dat weet ik ook niet. Bij het maken van dit boek heb ik wel gemerkt dat je alleen al door het gesprek aan te gaan een gedeeld verhaal krijgt.”

Van Fenema: “Filosofe Doortje Smithuizen zegt daar wel iets moois over. Volgens haar worden we onze individuele lockdown gehouden, gegijzeld door ons individualisme. Zo’n eigen wereld die helemaal van jezelf lijkt, is zo’n vanzelfsprekendheid geworden dat mensen bijna verbaasd zijn als je zegt dat je met een ander in gesprek kan gaan om dingen op te lossen.”

Om maar eens flauw te zijn: was vroeger niet alles beter? Toen was er nog veel meer samenhang in de samenleving.

Van Fenema ” We leven nu en we moeten ons verhouden tot het nu. Ik snap die hang naar vroeger wel. Met elkaar om het haardvuur spelletjes doen. De wereld was overzichtelijk en de verbanden waren duidelijk. Maar je kan niet terug. Dus moeten we op zoek naar een nieuw verhaal.”

Röseleers : “Ons boek is geen nostalgisch boek.”

Ligt dat nieuwe gedeelde verhaal met aandacht voor de ander waar jullie naar op zoek zijn al niet gewoon klaar bij de verschillende kerkgenootschappen? Stop het in een modern jasje en klaar ben je.

Röselaers: “Ik denk dat er absoluut elementen in de kerkelijke traditie zijn die meegenomen moeten worden. De grote uitdaging van deze tijd is voor mij de opwarming van de aarde. Daar heeft de kerk dan weer te weinig mee gedaan. “

Van Fenema: “De kerken hebben zeker bouwstenen in huis voor bijvoorbeeld de aanpak van de klimaatproblemen, zoals solidariteit, opoffering, zorgzaamheid en respect voor de natuur. Alleen het concept van ‘Iemand vertelt je hoe je het moet doen’ werkt niet meer.”

Zou die zorg voor het klimaat niet in staat zijn om ons allemaal te verbinden? Doortje Smithuijsen ziet in Extinction Ribellion een nieuwe manier om om met elkaar te verenigen.

Van Fenema: “Als het weer zo’n orthodoxe ideologie wordt, waarin je het weer goed of fout kan doen en mensen worden afgerekend op waar ze voor staan, denk ik niet dat het heel erg levensvatbaar is. Het heeft veel meer zin om, indachtig het boek, het gesprek aan te gaan en samen te zoeken naar bepaalde kernwaarden door bijvoorbeeld hardop vragen te stellen als ‘Wat is de menselijke maat?’ en ‘Wat is een normale respectvolle manier van leven?’”

Röselaers: “ Ik ken veel mensen die naar die blokkades gaan. Ook oudere gemeenteleden van mij. Ze ervaren daar saamhorigheid. Het is bijna religieus daar op de A12. Dus ze gaan bijna ook voor zichzelf ernaartoe. Ze zijn jong en oud. Komen uit heel Nederland. Het biedt ze hoop. Dat zie ik allemaal . Ik vind Extinction Ribellion alleen te fatalistisch. Alsof de wereld binnenkort ten onder gaat. Fatalisme zorgt er uiteindelijk voor dat je niks meer doet. “

Wie het boek van Van Fenema en Röselaers leest, heeft al snel door dat de meningen over hoe dat nieuwe, gedeelde verhaal eruit moet gaan zien inderdaad nogal uiteenlopen. Zo pleit hoogleraar en terrorisme-expert Beatrice de Graaf voor een echte elite die de publieke zaak van nu weer gaat dienen en zo het goede

voorbeeld geeft en ziet Merlijn Twaalfhoven dat nieuwe verhaal als een geografisch iets dat in je eigen buurt moet ontstaan.

De diagnose van onze samenleving was al gesteld, nu is er dit boek met allerlei interessante ideeën voor het verdere behandeltraject. Maar hoe moet het nu verder?

Van Fenema: “Misschien moeten we daar gewoon even rustig over nadenken. Kijken wat er resoneert van dit boek en niet die haast van het consumentisme. Dat het allemaal nu meteen gefikst moet worden.

Als het heel slecht gaat met psychiatrische patiënten, moet je ze soms isoleren, wat een heel akelige interventie is. En ik denk dat het bij Nederland precies andersom is. Mensen moeten juist weer terug naar hun groep.”

Röselaers: “Ik vind het interessant wat Pieter Omtzigt heeft gedaan. Die schreef, voordat hij met zijn verkiezingsprogramma komt, een soort beginselverklaring. Dit is de mens, dit is onze samenleving en dit zijn de uitdagingen waar we voor staan. Hij is niet van mijn politieke richting, maar dat is nou precies wat wij bedoelen.”

Stel: iemand leest dit interview, voelt zich geraakt en wil zelf wat doen. Wat raden jullie diegene dan aan?

Röselaers: “Ga in gesprek met je burens of met andere ouders op het schoolplein. Dat zijn de plekken waar je het uithoudt met elkaar. En ga op zoek naar wet je met elkaar deelt. Ik heb een paar corona-ontkenkers onder mijn vrienden. Op het schoolplein ontmoet ik dan weer complotdenkers, zoals ze wel genoemd worden. Ik ben het niet met ze eens, maar ga toch het gesprek aan. En wat blijkt: je bent het over veel meer eens dan je denkt. Begin dus klein. Niet voor niets eindigt ons boek met een citaat van de Franse filosoof Voltaire: ‘Begin in je eigen tuin.’ Voltaire wilde de wereld verbeteren en reist de hele wereld over. Maar wat zegt hij? : ‘Als ik in mijn eigen tuin het goede doe, verbeter ik de wereld.’ “

De leegte voorbij, op zoek naar een verhaal dat ons verbindt.

Esther van Fenema

Joost Röselaers

Uitgeverij Prometheus, 304 blz., € 22,99